

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

- 1) ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 3) ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 4) ข้อมูลและสารสนเทศด้านต่าง ๆ ของจังหวัดปทุมธานี

1. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานคำจำกัดความของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า หมายถึง การดำเนินชีวิต การมีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน สามารถเลี้ยงดูอู่ชูตนเอง โดยให้มีความเหมาะสมเพียงพอกับความต้องการของตนเองได้ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องทำการผลิตอาหาร ถักทอเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายด้วยตนเอง แต่หมายถึงในหมู่บ้านจะต้องมีความพอเพียงในระดับหนึ่ง(กรมการปกครอง,2541: 4-5)

ณรงค์ โชควัฒนา(2542:16-17)เศรษฐกิจพอเพียง ฟังตนเองตามพระราชดำริ หมายความว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการโดยไม่มองเฉพาะเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วยและมองสิ่งแวดล้อมพร้อมๆกัน กับการพัฒนา เราเชื่อว่า เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้น สังคมและสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรไทย เป็นทรัพยากรที่มีค่า เราควรใช้ให้คุ้มค่าที่สุด เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องมองรอบด้านเรียกว่า บูรณาการและฟังตนเอง ทั้งเงินออม สติปัญญาและการตลาดโดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือ คน และเป้าหมายคือ อยู่ดี กินดี มีสุข แต่คนของเรามีปัญหา ต้องเน้นที่คน เน้นการใช้ศักยภาพของคน ถ้าคนไทยเก่งขึ้น มีความสามารถมากขึ้นเราก็จะสามารถพัฒนาประเทศได้ดีขึ้น กล่าวโดยสรุป เป้าหมายสุดท้ายคือ คนไทยต้องกินดี อยู่ดี มีความสุข ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมก็ต้องดีด้วย

ประเวศ วะสี(2542:4-6)ให้ความเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึง การที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันได้แก่

- 1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
- 2) จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่น

ไม่เป็นและทำลายมาก

3) สิ่งแวดล้อมพอเพียงได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพและทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียงคือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน มีความสามัคคีต่อกัน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งจะทำได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ง่ายดาย ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข มีคุณภาพดี

5) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆร่วมกัน และสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียงคือ การที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใดๆที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่เอื้อประโยชน์ต่อครองชีวิตของตนทั้งสิ้น

7) มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ขวบวบ เคี้ยวจน เคี้ยวรวย ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียง ก็จะเกิดความสมดุลคือ ความเป็นปกติและยั่งยืน ซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่นๆได้เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น

นิคม มูสิกะคามะ (2542:263) ให้ความเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นแนวทางพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ที่ทำให้ประเทศไทยอยู่ในสังคมโลกได้อย่างสง่างามน่าภาคภูมิใจ โดยที่สามารถผลิตทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญาและเทคโนโลยีแบบไทย มีความพอเพียงในครอบครัว ชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยตนเองได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนา มีสังคมที่สงบสุข กินคืออยู่ดีขึ้น การผลิตอุดมสมบูรณ์ พอเพียงที่จะค้าขายไปยังต่างประเทศ

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (2542:257) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเป็นปรัชญาของการพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานคิดที่สำคัญที่การ พัฒนาคนในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการจรรโลงรักษาวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาคนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาความคิดและจิตใจของคนให้รู้จักกินรู้จักใช้ตามอัตภาพและความจำเป็นในการดำเนินชีวิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542:15) เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆที่เรา ไม่ได้เป็นเจ้าของ

จากความหมายของคำว่า"เศรษฐกิจพอเพียง"ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เคอะคร้อน กำหนดความ

เป็นอยู่อย่างประมาณคนตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสนิยมวัตถุนิยม มีอิสรภาพเสรีภาพ ไม่พันธนาการอยู่กับสิ่งใด

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

จากแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรมการปกครอง, 2541:4-5) ทรงมีแนวทางที่มุ่งให้คนไทยดำรงตนโดยยึดหลักของความสมถะ พึ่งพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่อคติกับบุคคลที่มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ซึ่งแนวพระราชดำรัสล้วนแต่เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทอันได้แก่

“....การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจความเป็นอยู่แบบพอมีพอกินแบบพอมีพอกินหมายความว่าอุ้มชูตัวเองให้ได้ว่าให้มีพอเพียงกับตัวเองอันนี้เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัวอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในบางหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่าง ที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้นักเศรษฐกิจต่างๆก็มาบอกว่าล้ำสมัยจริง อาจจะล้ำสมัย เพราะว่าคนอื่นเขาก็ต้องการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้าไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียงรู้สึกไม่หรรษา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า การผลิตที่พอเพียงทำได้....”

“...อย่างข้าวที่ปลูก เลยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอเพียงกับตนเองเก็บไว้ในยุ้งเล็กๆแต่ครอบครัวเก็บและถ้ามีพอกก็ขายแต่คนอื่นกลับบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เขาบอกว่าต้องปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อที่จะขาย อันนี้ถูกต้อง ข้าวหอมมะลิขายได้ดีแต่เมื่อขายแล้ว ของตัวเองจะบริโภค ต้องซื้อจะซื้อจากใคร ทุกคนปลูกข้าวหอมมะลิ ในภาคอีสานส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นผู้ปลูกข้าวเหนียว เพราะว่าประกาศโฆษณา คนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนโง่ อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ เลยสนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาชอบข้าวเหนียว ก็ปลูกข้าวเหนียว เขาชอบข้าวอะไรก็ตาม ก็ให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้นและเก็บไว้ใช้บริโภคตลอดปี ถ้ายังมีที่ที่จะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าว ก็ปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย ที่พูดแบบนี้เพราะว่า ข้าวที่ปลูกสำหรับการบริโภค ไม่ต้องเที่ยวรอบโลก ถ้าข้าวที่ซื้อมาต้องข้ามจังหวัดหรืออาจข้ามประเทศมา ค่าขนส่งนั้นก็บวกเข้าในราคาข้าว...”

“...สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเรียก Trade Economy ไม่ใช่แบบพอเพียงซึ่งฝรั่งเรียกว่า Self-Sufficient Economy ถ้าเราทำแบบที่ไหนทำได้คือ เศรษฐกิจพอเพียงกับตนเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน อย่างทุกวันนี้เราเดือดร้อน สำหรับข้าวก็เห็นชัด สำหรับสิ่งอื่นประชาชนก็ต้องใช้มีสิ่งของที่จำเป็นที่จะใช้หลายอย่างที่เรำทำในเมืองไทยและสามารถที่จะเป็นสินค้าส่งออกใช้เองด้วย แต่สำหรับส่งออกนั้นมีพิธีการมากมาย มี

มีทางที่จะผ่านมากมาย ลงท้ายกำไรไม่เหลือกำไรมันน้อยแต่ถ้าสามารถที่จะติดต่อโดยตรงอย่าง
 กล่องนี้ เขาติดต่อโดยตรง เขาส่งมาเป็นหีบๆที่ลงเรือที่เรียกว่า Container ก็ส่งไป เต็ม Container
 ลงท้ายค่าขนส่งไม่แพงนัก พุคกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิต และการ
 ค้าขาย รู้ว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ่มใจในวิกฤตการณ์ตั้งแต่คนมีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก
 แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปกลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดแม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะ
 เศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ โดยมากคนก็ใจ
 ร้อนเพราะเดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ ก็สามารถที่จะแก้ไขได้...”

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสขององค์พระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นครอบคลุมเนื้อหาสาระของการดำเนินชีวิตในวงกว้างทั้งในส่วน
 เศรษฐกิจพึ่งตนเองและเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากกระแสพระราชดำรัสของ
 องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กำลังเป็นที่ได้รับความนิยอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านทฤษฎี
 และด้านการปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ได้มีการเผยแพร่
 กระจายไปสู่ชุมชน สังคมชนบทไทยมากขึ้น หนังสือ”พระราชดำรัส” ขององค์พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงเรียบเรียง”ทฤษฎีใหม่”ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชั้น และขยายความได้ดังนี้(สำนักงาน
 คณะกรรมการจัดระบบจรรยาบรรณ,2541:7)

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ผลิตอาหารเพื่อบริโภคเองเหลือจึงนำออกขายทำให้มี
 กินอิ่ม ไม่มีภาระหนี้สิน และมีเงินออม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 รวมตัวกันขึ้นเป็นองค์กรชุมชนทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบ
 ต่างๆ เช่น การเกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจป้อนน้ำมัน ขายอาหาร ขาย
 สมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคาร
 หมู่บ้าน

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 มีการเชื่อมโยงกับบริษัทที่ประกอบธุรกิจขนาดใหญ่รวมถึง
 การส่งออกจากราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่งผลให้เกิดการตื่นตัวและมุ่งมั่น
 ที่จะศึกษา ค้นคว้า ตามแนวคิดทฤษฎีใหม่กันมากขึ้น เช่นเดียวกันกับนักวิชาการหลายท่านซึ่งได้
 รวบรวมแนวคิด หลักวิธีการปฏิบัติทางทฤษฎีใหม่ดังนี้

บัณฑูร อ่อนคำ(2542:39-45)ชี้ให้เห็นว่า ประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาเน้น
 นานในองค์การพัฒนาเอกชนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดรวมถึงการปฏิบัติเรื่องระบบ
 เศรษฐกิจพอเพียงไม่มากนักน้อย โดยพิจารณาจากกิจกรรมบางกิจกรรมที่มีการปฏิบัติอย่าง
 สม่ำเสมอขณะปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาเอกชน(NGO)อันได้แก่

1. การกระทำกิจกรรมใดๆก็ตามเพื่อตอบสนองต่อการอยู่รอดของชีวิต
 ระยะแรก NGO จะเริ่มกิจกรรมที่สามารถสนองต่อความต้องการจำเป็นของประชาชนอย่าง

เร่งด่วนประกอบกับเป็นกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนมากที่สุด ดังนั้นจึงมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อมุ่งให้เกิดการเชื่อมโยงกับธนาคารพาณิชย์ จัดตั้งกลุ่มธนาคารข้าว เพื่อให้มีผู้ถือหุ้นตามหลักเศรษฐศาสตร์ธุรกิจหรือจัดตั้งร้านค้าประจำหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงประชาชนเข้ากับระบบตลาด ในแนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า NGO มุ่งใช้ประโยชน์จากกิจกรรมทั้ง 3 ประการเพื่อเชื่อมโยงให้ประชาชนมีความสัมพันธ์กับระบบตลาดและหันเหความสนใจของประชาชนให้ดำรงชีวิตแบบพึ่งตนเองเป็นหลักธนาคารข้าวที่ NGO จัดตั้ง เป็นการริเริ่มแก้ปัญหาการอยู่รอดของประชาชน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูคุณค่าเดิมๆ ของชุมชนไทย ได้แก่ การแบ่งปันและการให้ความร่วมมือ มีความสามัคคีในชุมชน เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อป้องกันการกูดึงที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงจากกลุ่มนายทุน ซึ่งจะเรียกกลุ่มออมทรัพย์นี้ว่า "กลุ่มสัจจะออมทรัพย์" อันแสดงให้เห็นถึงการให้คำสัญญา ให้คำสัตย์ว่าจะอดออมไม่ฟุ้งเฟ้อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันนั่นเอง นอกจากนี้เงินใจในการกู้ยืม กลุ่มสัจจะนั้นก็มิจูดประสงค์เพียงให้สมาชิกกู้เพื่อตอบสนองความจำเป็นของครอบครัวเพียงเท่านั้น กิจกรรมดังกล่าวจึงเข้าข่ายของการดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

2. การกระทำกิจกรรมใดๆก็ตามเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง กิจกรรมประเภทนี้มักจะมีการส่งเสริมออกมาในรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปเป็นกิจกรรมที่มุ่งลดการพึ่งพาตลาดในการผลิตเช่นการจัดตั้งธนาคารควายเพื่อลดการพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่และปุ๋ยเคมีที่รัฐแต่ละจะทำให้เกษตรกรต้องเสียเงินไปกับการซื้อวัตถุดิบต่างๆเหล่านั้นมาใช้เพื่อการผลิตพืชผลหรือการทำการเกษตรผสมผสานอันมีจูดประสงค์เพื่อการดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงดังต่อไปนี้

2.1 การปลูกจิตสำนึกให้เกิดความสำนึกที่จะเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากเชิงพาณิชย์มาเป็นการผลิตเพื่อการมีชีวิตรอดและนำออกมาขายเมื่อมีส่วนเกินจากการเก็บไว้บริโภคเกิดขึ้น

2.2 ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นทุนสำคัญ และใช้ปุ๋ยคอกแทนการใช้ปุ๋ยเคมีในการเพาะปลูกพืชผล

2.3 การป้องกันชีวิตความเป็นอยู่จากพลังตลาด โดยเกษตรกรสามารถรอเวลาที่ขายผลผลิตที่มีราคาสูงขึ้นได้เนื่องจากเกษตรกรไม่มีความจำเป็นที่จะต้องรีบจำหน่ายส่วนเกินจากการเพาะปลูกพืชสำหรับการบริโภคในครอบครัวให้แก่บุคคลอื่นแต่อย่างใด

2.4 การมีชีวิตสมถะ เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ฟุ่มเฟือย จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่เอื้อประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของประชาชนในชนบทเป็นอย่างมาก ดังนั้นผลการศึกษาของ ทรงชัย ดิยานนท์ (2541:412) ที่ศึกษาพบว่า ร้อย

ละ 92.0 ของเกษตรกรที่กู้ยืมเงินในวงเงินไม่เกิน 40,000 บาทของธนาคารกสิกรไทยสาขาห่ม สักจังหวัดเพชรบูรณ์เห็นว่า ชุมชนที่ทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้เกิดความพึง พอใจในชีวิตได้ ร้อยละ 93.6 เห็นว่า ความรู้ความสามัคคีของประชาชนในชุมชนทำให้ชุมชน เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ และในด้านสุขภาพอนามัยพบว่าร้อยละ 90.4 เห็นว่า การบริโภค อาหารที่ปราศจากสารเคมีต่างๆมีผลให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้มองเห็นในภาพรวมได้ว่า การจะดำเนิน ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสำคัญอยู่ที่ความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเป็น พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ยึด ติดกับวัตถุนิยมใดๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวทางที่เอื้อประ โยชน์และเหมาะสมกับการดำเนิน ชีวิตของประชาชนชาวไทยซึ่งส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และยืนยาวมั่นคงได้จะเห็นได้ว่า การ ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจสายกลางเป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรมตลอดจนสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับความ เป็น ประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชนได้เช่นผลการศึกษาของ Aree Wongse-Araya (1988:13-21) เกี่ยวกับการดำเนินโครงการสุพรรณบุรีโปรเจกต์ตามแนวพระราชดำริส ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการดำเนิน โครงการนี้ ได้แก่ การมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรีดำรงชีวิตในรูปแบบที่สามารถพึ่งพิง ตนเองได้ มีความรักสามัคคีต่อกันในชุมชน ผลการดำเนินงานของโครงการนี้ก็บรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรีที่เป็น กลุ่มเป้าหมายดีขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

Galtung (1988:50) กล่าวว่า การพึ่งตนเองคือ กระบวนการพลวัตที่มีการ เคลื่อนไหวอยู่ในทุกระดับจากระดับปัจเจกชน ชุมชนท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศชาติ การ พึ่งตนเองเปรียบเสมือนการที่ชุมชนมีเอกภาพมีอิสรภาพในการดำเนินชีวิต สามารถยืนหยัดได้ ด้วยพลังความสามารถของตน ซึ่งการจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเริ่มต้นจากการพึ่งตัวของตนเอง ก่อนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่จะมองข้ามความสำคัญของการพึ่งพิงตนเองไม่ได้ เลย สอดคล้องกับ อรรถธัญญา ตัญญาเกตุ (2541:12) ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพึ่งตนเองโดยการ รวมกลุ่มกันในชุมชนนั้นจะทำให้สมาชิกของชุมชนตระหนักในพลังและความสามารถของกลุ่ม และตนเองมีความเชื่อมั่นและมุ่งที่จะพึ่งพิงตนในที่สุดนอกจากนั้นยังกล่าวว่าในชุมชนชนบท ของไทยควรเน้นระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญเนื่องจากต้องการให้ชุมชนผลิตสิ่งที่เอื้อ ประ โยชน์โดยตรงต่อการยังชีพของคนลดการพึ่งพาอาศัยจากปัจจัยภายนอกให้ได้มากที่สุดซึ่ง สิ่งเหล่านี้จะบรรลุผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อมีปัจจัยสี่ของการดำรงชีพที่พอเพียงต่อความต้องการ ของ คนในสังคมนั้นเองตัวอย่างของการดำเนินงานตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงหรือทฤษฎีอื่นๆที่ สอดคล้องกันดังกล่าวข้างต้นปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป เช่น นายแพทย์อภิสิทธิ์ ชำรงวรานุรักษ์ โรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านใน 41 หมู่บ้านทำการเกษตรแบบ

ผสมผสานซึ่งดำเนินการมาแล้วถึงสี่ปีด้วยกันและผลที่ได้รับก็คือ ชาวบ้านมีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์หลุดพ้นจากสภาวะของลูกหนี้ มีเงินออม สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง (ประเวศ, 2542:7) หรือความสำเร็จของการก่อตั้งกลุ่มอาชีพแปรรูปและถนอมอาหารบ้านศรีคอนมูล หมู่ที่ 8 ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพดังกล่าวซึ่งก็ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างคุ้มค่าประกอบกับการร่วมมือร่วมแรงของคนในท้องถิ่นจนสำเร็จทุกวันนี้เป็นต้น นอกจากนี้บางส่วนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544:1, 7- 10) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบป้องกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้าง พื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคมและสิ่งแวดล้อมตลอดจนพัฒนาธรรม ภายนอกได้เป็นอย่างดี

เป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 นั้นมีการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุลและขนาดครอบครัวที่เหมาะสมโดยรักษาแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรให้อยู่ในระดับทดแทนอย่างต่อเนื่อง คนไทยมีสุขภาพดี มีคุณภาพ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ให้ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไปมีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 9 ปีในปี พ.ศ. 2549 ยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ในปี พ.ศ. 2549 ขยายการประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชาชนอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและให้มีระบบการคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันแก่คนไทยทุกช่วงวัยตลอดจนเพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและประชาสังคม และใช้กระบวนการ ชุมชนเข้มแข็งขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ รวมทั้งปรับระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว ชุมชน และสังคมให้เป็นแกนหลักของสังคมไทย มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยให้อยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง
2. การส่งเสริมให้คนมีงานทำ
3. การปรับปรุงระบบการคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ
4. การป้องกันแก้ไขปัญหาอาเสพคิดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
5. การส่งเสริมบทบาทของครอบครัว องค์กรทางศาสนา โรงเรียน ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนา

จากการตรวจเอกสารดังกล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง รูปแบบการปฏิบัติบนพื้นฐานของการได้รับปัจจัย 4 พอเพียง การศึกษาด่วนทั่ว ครอบครัวเข้มแข็ง และมีรายได้พอเพียง สำหรับสมาชิกในครอบครัวตามความจำเป็นของบุคคล

1.3 การปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542:15) ได้เรียบเรียงแนวทางปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ดังนี้

1. ยึดหลักความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในด้านที่ไม่จำเป็น ลด ละ ความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสที่ว่า "ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดในทางที่ถูกต้อง
2. ยึดถือการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง สุจริต แม้อยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า "ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดจากความประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ
3. ละ เลิก การแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในการค้าขาย การประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่า "ความสุข ความเจริญอันแท้จริงนั้นหมายถึง ความสุข ความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่ง เบียดบังมาจากผู้อื่น
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยากในครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติคนในแนวทางที่ดี ลด ละ สิ่งชั่วทั้งหมดให้สิ้นไป ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดต่อแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราโชวาทว่า “พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดละความชั่วที่ตนเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตนเองอยู่เสมอ พยายามเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้จงงามสมบูรณ์”

2. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) มีผู้ให้ความหมายดังนี้ คณะกรรมาธิการสิ่งแวดล้อมและพัฒนาการ (World Commission Environment and Development : WCED) ระบุว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคือ ความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน โดยไม่ขัดขวางความสามารถของคนในยุคต่อไปที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (กระทรวงการต่างประเทศ, 2537:4)

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538:92) กล่าวว่า Sustainable ถูกนำมาใช้ควบคู่กับ Development มากที่สุด โดยทั่วไปจะมองกันว่า การพัฒนาแบบยั่งยืนคือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงินและกายภาพ มาจัดการเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง ความกินดีอยู่ดีและความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนจะขึ้นอยู่กับการจัดการทางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสมหรือ โดยสรุปคือ การพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดทางนิเวศ

3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงชัย ดิยานนท์ (2541:72-85) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ด้านอาชีพของเกษตรกร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลักร้อยละ 92.0 โดยมีรายได้ 10,001-200,000 บาท และส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมคือ การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพถึงร้อยละ 74.5 และพบว่าเกษตรกรต้องซื้ออาหารมาบริโภคเนื่องจากสามารถผลิตเองได้น้อย ร้อยละ 79.8 ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมการบริโภคอาหารที่ปราศจากสารเคมีเช่น การงดใช้สารเคมีซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต ด้านความสามัคคีจะทำให้ชุมชนแข็งแรงพึ่งตนเองได้ ในภาพรวมมีทัศนคติเห็นด้วยมากในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว

อนุพงษ์ วาวงศ์มูล (2542:69-102) ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำริใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดการ

พัฒนาชนบท พบว่า โครงการส่งเสริมการใช้น้ำตามทฤษฎีใหม่สามารถสนองแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ได้ทั้งในขั้นมีผู้มีกินและเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ทำให้คุณภาพชีวิตชาวชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ครัวเรือนของสมาชิก ในจังหวัดเชียงรายและแพร่มีรายได้อันเป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสานสูงกว่า 99,732 บาทต่อปี ซึ่งเป็น รายได้โดยเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรในชนบท และในด้านการลดรายจ่ายในครัวเรือนพบว่า สมาชิกได้บริโภคผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมคิดเป็นมูลค่าปีละประมาณ 26,958.89 บาท และ 36,107.39 บาทตามลำดับ สุดท้ายด้านสังคมพบว่า ได้สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นทั้งสามจังหวัด คือ เชียงราย แพร่ และศรีสะเกษ

4. ข้อมูลและสารสนเทศด้านต่าง ๆ ของจังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานี เป็นจังหวัดที่อยู่ในภาคกลางของประเทศไทย ทางเหนือของ กรุงเทพมหานคร มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน

ข้อมูลทั่วไป

ชื่อภาษาไทย	ปทุมธานี
ชื่ออักษรโรมัน	Pathum Thani
ชื่อไทยอื่นๆ	ปทุม
ผู้ว่าราชการ	นายเมฆินทร์ เมธาวิกุล (ตั้งแต่ พ.ศ. 2549)
สีประจำกลุ่มจังหวัด	เหลือง
ต้นไม้ประจำจังหวัด	ปาริชาติ
ดอกไม้ประจำจังหวัด	บัวหลวง

ประวัติศาสตร์

จังหวัดปทุมธานี มีความเป็นถิ่นฐานบ้านเมืองมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 300 ปี นับตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา คือ เมื่อ พ.ศ. 2202 มังนันทมิตรได้กวาดต้อนครอบครัวมอญ เมืองเมาะตะมะ อพยพหนีภัยจากศึกพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญเหล่านั้นไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสาม โลก ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ชาวมอญได้อพยพหนีพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีกเป็นครั้งที่ 2 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนที่บ้านสามโลกอีก และในรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ได้มีการอพยพชาวมอญครั้งใหญ่จากเมืองเมาะตะมะ เข้าสู่ประเทศไทยเรียกว่า "มอญใหญ่" พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญบางส่วน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโลกอีกเช่นเดียวกัน จากชุมชนขนาดเล็ก บ้านสามโลกจึงกลายเป็น เมืองสามโลก ในเวลาต่อมา

ต่อมา เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2358 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรง โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อเมืองสามโลก เป็น เมืองประทุมธานี และเมื่อ พ.ศ. 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้คำว่า "จังหวัด" แทน "เมือง" และให้เปลี่ยนการสะกดชื่อใหม่จาก "ประทุมธานี" เป็น "ปทุมธานี" กลายเป็น จังหวัด ปทุมธานี ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2475 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ ยุบจังหวัดชัยบุรี มาขึ้นกับจังหวัดปทุมธานี จังหวัดปทุมธานีจึงได้แบ่งการปกครองเป็น 7 อำเภอ ดังเช่นปัจจุบัน

หน่วยการปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 7 อำเภอ, 60 ตำบล, และ 529 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองปทุมธานี
2. อำเภอลองหลวง
3. อำเภอชัยบุรี
4. อำเภอหนองเสือ
5. อำเภอลาดหลุมแก้ว
6. อำเภอลำลูกกา
7. อำเภอสามโลก

เศรษฐกิจ

จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยมีพื้นที่การเกษตร 506,678 ไร่ หรือร้อยละ 53.03 ของพื้นที่จังหวัด (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546) ในปัจจุบัน นอกจาก การเกษตรแล้ว จังหวัดยังเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีนิคมอุตสาหกรรม กระจายอยู่ทั้งจังหวัด โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมเกือบร้อยละ 70 ของจังหวัดมาจากภาคอุตสาหกรรม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543)

พื้นที่การเกษตรมีอยู่ในทุกอำเภอ และมีมากที่สุด ในเขตอำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา อำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอคลองหลวงตามลำดับ โดยพื้นที่ของจังหวัดจะมีการทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่นา ไม้ผล และไม้ยืนต้น ตามลำดับ

จังหวัดปทุมธานีมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคน 206,4288 บาท/ปี นับว่าสูงเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ รองจากจังหวัดระยอง ชลบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และภูเก็ต มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่า 118,489 ล้านบาท รายได้สูงสุดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 69.32 คิดเป็นมูลค่า 82,136 ล้านบาท รองลงมา คือ ภาคบริการ ร้อยละ 7.688 คิดเป็นมูลค่า 9,102 ล้านบาท และสาขาการค้าส่งและค้าปลีก ร้อยละ 5.12 คิดเป็นมูลค่า 6,071 ล้านบาท โดยพื้นที่เขตอำเภอคลองหลวงมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลำลูกกา อำเภอธัญบุรี อำเภอลาดหลุมแก้ว และ อำเภอสามโคก ส่วนพื้นที่ที่มีโรงงานน้อยที่สุดได้แก่ อำเภอหนองเสือ

ศูนย์การค้าที่สำคัญ

- ตลาดไท
- ตลาดสี่มุมเมือง
- ฟิวเจอร์ปาร์ค รังสิต
- เซียร์ รังสิต

การศึกษาและเทคโนโลยี

จังหวัดปทุมธานีมีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาปทุมธานีให้เป็นเมืองศูนย์กลางการศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีของภูมิภาค (Education and Technology Hub) พร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยใช้จุดได้เปรียบของการที่มีสถาบันการศึกษาและวิจัย รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมด้านเทคโนโลยี อยู่ในตัวจังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก

สถาบันการศึกษา

- องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ
- สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย
- มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต

- มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
- มหาวิทยาลัยปทุมธานี
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัชบุรี และวิทยาเขตปทุมธานี
- มหาวิทยาลัยรังสิต
- มหาวิทยาลัยชินวัตร
- สถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต และศูนย์บางกะดี
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
- วิทยาลัยการปกครอง
- วิทยาลัยพลศึกษากรุงเทพ
- ศูนย์วิศวกรรมเกษตรบางพูน
- วิทยาลัยเทคนิคปทุมธานี

สถาบันวิจัย

- อุทยานวิทยาศาสตร์ประเทศไทย
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.)
- ศูนย์วิจัยแห่งชาติ
 - ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ (ไบโอเทค)
 - ศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ (เอ็มเทค)
 - ศูนย์นาโนเทคโนโลยีแห่งชาติ (นาโนเทค)
 - ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค)
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

สวนอุตสาหกรรม

- เขตส่งเสริมอุตสาหกรรมนวนคร
- สวนอุตสาหกรรมบางกะดี อำเภอเมืองปทุมธานี
- เทคโนโลยีธานี อำเภอลองหลวง (ของกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ที่ตั้งของ วว.)
- เขตอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ประเทศไทย จังหวัดนนทบุรี
- และสวนอุตสาหกรรมอื่น ๆ ทั้งในบริเวณจังหวัดปทุมธานี และจังหวัดใกล้เคียง เช่น นนทบุรี และพระนครศรีอยุธยา

สัญลักษณ์ประจำจังหวัด

- ดอกไม้ประจำจังหวัด : ดอกบัวหลวง (Nymphaea lotus)
- ต้นไม้ประจำจังหวัด : ปาริชาติ (Erythrina variegata)
- คำขวัญประจำจังหวัด : ถิ่นบัวหลวง เมืองรวงข้าว เชื้อชาวมอญ นครธรรมะ พระตำหนักรวมใจ สดใสเจ้าพระยา ก้าวหน้าอุตสาหกรรม
- เพลงประจำจังหวัด : เพลงนิราศเมืองปทุม